

Obdobie prvej polovice 20. storočia sa nieslo v znamení finančnej neistoty a zlej hospodárskej situácie. Krajinu zasiahli dve hospodárske krízy. Prvá nastala po skončení prvej svetovej vojny, ale naplno sa prejavila začiatkom 20. rokov. Druhá vypukla v roku 1929 po páde burzy v New Yorku.

Za lepším životom...

Po skončení prvej svetovej vojny sa začali písať neľahké osudy rodín, ktoré ostali samy, bez otca – živiteľa rodiny. Niektorí mali to šťastie, že sa ich milovaný z frontu vrátil, no mohol mať vážne zdravotné následky a jeho prínos pre rodinu sa stal skôr príťažou. Vidinu lepších čias neprišlo ani nové štátne usporiadanie, vznik Československa. Podniky, ktoré vznikli za čias monarchie pomaly dožívali, pretože nedokázali konkurovať vyspelejším firmám v krajine. Na hornej Nitre zatvorili z tohto dôvodu továreň na výrobu nábytku vo Veľkých Uherciach. Postupne zanikali aj mnohé dovtedy prosperujúce odvetvia, ako súkenníctvo, obuvníctvo či sklárstvo.¹

Sotva sa hospodárska situácia stabilizovala, zasiahla obyvateľov hornej Nitry ďalšia rana v podobe druhej hospodárskej krízy, ktorá vypukla v roku 1929 a bola jednou z najväčších kríz v moderných dejinách ľudstva. Postihla takmer všetky krajiny a nevyhlo sa jej ani Československo, prievidský okres nevynímajúc. V časoch krízy dochádzalo k ďalšiemu zatváraníu podnikov, znižovaniu miezd a v neposlednom rade i prepúšťaniu zamestnancov. Svoje brány zavreli viaceré kameňolomy v okolitých obciach,² po viacerých problémoch zatvorili aj podnik na výrobu paličiek v Dolných Vesteniciach³ a Handlovské bane prikrčili k prepusteniu väčšieho počtu zamestnancov.⁴

Vzniknutá situácia nútila ľudí zamyslieť sa nad svojím ďalším osudom v krajine, v ktorej žili. Jednou z možností ako situáciu vyriešiť bolo vycestovať za prácou za hranice štátu, či dokonca sa úplne z neho vysťahovať. Takýto krok bol často riskantný. Ľudia nevedeli, čo ich za hranicami čaká. Možno i horší osud ako mali doma. Neuvedomovali si, či skôr neverili, že všade vo svete je rovnako nepriaznivá hospodárska situácia.

Prvým krokom k vycestovaniu z krajiny bolo vybavenie si cestovného pasu. K vydaniu pasu bolo potrebné dovŕšiť vek 24 rokov.⁵ Osoby mladšie

ako 24 rokov mohli, samozrejme, cestovať tiež, ale museli mať so sebou sprievodcu zapísaného v ich pase.⁶

Podľa charakteru cesty mali obyvatelia okresu možnosť vybrať si spomedzi viacerých druhov pasov, pretože v tom čase existovali pasy: obyčajné, vystaňovalecké, predĺžené, rozšírené a dočasné.⁷ Na ich získanie museli však urobiť niekoľko krokov, na pozadí ktorých stál celý rad byrokratických úkonov. K samotnej *Žiadosti o vydanie cestovného pasu* musel žiadateľ priložiť *Domovský list*, ktorý obsahoval údaje kedy a kde sa narodil a jednoznačne dokazoval jeho štátne občianstvo. Medzi ďalšie doklady patrilo *Obecné svedectvo*, ktoré zas potvrdzovalo, že žiadateľ je príslušníkom uvedenej obce a býva v nej viac ako šesť týždňov. Tieto doklady potvrdzoval obecný či obvodný notár. Súčasťou žiadosti bolo aj vyplnenie *rôznych dotazníkov*, ktoré vypovedali o finančnom stave žiadateľa a dôvodoch jeho vycestovania.⁸ K ďalším dokumentom patrila pestrá škála potvrdení od – *berného a finančného úradu* o zaplatení daní, *súdu* o bezúhonnosti, *okresného lekára* o zdravotnom stave. Páni prikladali aj *potvrdenie evidenčného dôstojníka*, že nemajú povinnosti vo vojenskej službe.⁹ Potvrdenie od lekára bolo nutné priložiť najmä ku vystaňovaleckým pasom. Rad dokumentov uzatvárala vzorka vlastného písma, pretože žiadatelia o vystaňovalecký pas do Ameriky museli byť gramotní. Takéto množstvo „príloh“, ako sa to v tej dobe označovalo, bolo potrebné spolu s dvoma kusmi fotografií predložiť Okresnému úradu v Prievidzi.¹⁰ Na samotnú cestu sa viazali aj nemalé poplatky, a to najmä kolkové, nutné na vystavenie pasu a s tým spojené úkony. Každá „príloha“ bola okolkovaná kolkom v minimálnej hodnote jednej koruny. Na vystavenie samotného pasu sa platili kolky v hodnote päť korún.¹¹ Poplatky za kolky boli ale v porovnaní s celkovými cestovnými nákladmi neporovnateľne nízke, a tak ani tie im nezabránili vydať sa na cestu.

Vysnívané krajiny boli často kráť ďaleko a cesta im trvala dlho. Najčastejšie sa obyvatelia hornej Nitry vyberali za prácou do Francúzska, Spojených štátov amerických, Kanady, Nemecka a Rakúska.¹² Našli sa aj takí, ktorých kroky smerovali do Austrálie, Argentíny, Uruguaja, Brazílie a mnohých ďalších krajín sveta.¹³ Najväčším snom mnohých vystaňovalcov boli Spojené štáty americké. Za pomoci archívnych dokumentov môžeme kroky obyvateľov hornej Nitry sledovať do štátov Virgínia, Michigan, Ohio, či miest ako Buffalo, Chicago a ďalšie.¹⁴

V dôsledku prudkého nárastu emigrantov prijala americká vláda tzv. 3 % zákon, ktorý obmedzoval počet prisťahovalcov do krajiny. Podľa uvede-

ného zákona nesmelo množstvo osôb z Československa presiahnuť ročne viac ako 14 357 prisťahovalcov, čo značne obmedzilo možnosti obyvateľov nášho regiónu dostať sa do zámoria.¹⁵ Keď nemali šťastie a do USA sa nedostali legálnou cestou, skúšali to iným spôsobom.

Najčastejšie cestou cez Mexiko, odkiaľ chceli pokračovať ďalej do severnej Ameriky. Vstup do USA existoval však iba na základe víz, a tak nemohli pokračovať v ceste ďalej. V Mexiku museli stráviť minimálne dva roky, a potom im vydali víza dodatočne.¹⁶ Každý, kto si požiadal o udeľenie víz pred odchodom z Československa, musel sa osobne dostaviť na konzulát do Prahy, aby predložil cestovný list. Čakacia doba na vydanie vystaňovaleckých víz bola dlhá a trvala od niekoľkých týždňov po niekoľko mesiacov.¹⁷ Najmä preto sa ľudia stávali častou korisťou podvodníkov, ktorí vedeli situáciu zneužiť vo svoj prospech. Za vysoké odmeny vyvážali ľudí do zahraničia aj bez cestovných dokladov.¹⁸ V roku 1925 lákal obyvateľov okresu do Kanady istý Wildenauer, ktorý im sľuboval víza a cestovný pas za 6 000 Kč.¹⁹

Na cestu za robotou sa najčastejšie vydávali muži, ale ani ženy neboli výnimkou. Chlapi pracovali zväčša ako robotníci na stavbách, v baniach a fabrikách.²⁰ Ženy (obzvlášť mladé) ako pomocníčky v domácnostiach alebo v poľnohospodárstve. Zamestnávateľia vyžadovali od svojich zamestnancov určitú kvalitu a kládli si rôzne podmienky na ich prijatie do zamestnania. Jednou z podmienok bol napríklad aj vek zamestnancov. Uvádžalo sa, že nemajú byť ani veľmi mladí, ale ani veľmi starí.²¹

Zamestnávateľia najímajúci najmä baníkov vyžadovali, aby to boli pracovníci kvalifikovaní. Hlavne z tohto dôvodu najali najviac baníkov z oblasti Handlovej.²² Pre výkon banského povolania požadovali vek od 20 do 45 rokov.²³ Práca v baniach vo Francúzsku sa stala veľmi lákavou, pretože bola pomerne dobre platená a baníci si mohli so sebou priviesť aj svoje rodiny.²⁴ Dobré správy sa šírili rýchlo a onedlho odchádzalo do francúzskych banských miest mnoho obyvateľov prievadzského okresu.

Ďalšiu veľkú skupinu tvorili sezónni pracovníci, takzvaná slobodná čel'ad'. Boli to slobodní mládenci a dievčatá, ktorí pracovali na gazdovstvách ako pomocníci, alebo dievčatá ako slúžky. Ich zárobok sa v Čechách pohyboval od 100 do 200 Kč za mesiac a závisel od veku a šikovnosti čel'adníka.²⁵ Sezónni robotníci pracujúci v Nemecku mohli zarobiť aj viac. Ženy 12 Kč a muži 15 Kč za deň. Niet preto divu, že ich práca v zahraničí tak lákala. Ich príjem mnoho násobne prevyšoval domáce zárobky.²⁶

Za lepším životom odchádzali do neznáma. Boli odhodlaní, mnohí mali šťastie a dočkali sa lepšieho života pre seba i svojich blízkych. Iste sa našli aj takí, ktorí sa sklamaní vrátili domov, ak vôbec... Boli to ťažké časy.

Miroslava Bobková
Štátny archív v Trenčíne,
pracovisko Archív Bojnice

¹ PÉLI, Imrich et. al., Prievidza, Martin: Osveta, 1983, s. 84.

² Štátny archív v Trenčíne, pracovisko Archív Bojnice (ŠATN), fond (f). Okresný úrad v Prievidzi (OÚP), spis (s.) 1523/1930 adm., škatuľa (šk.) šk. 45.

³ BESSE, Ondrej., Paličkáraň v Dolných Vesteniciach In ŠTILLA, Miloš., Vlastivedný zborník Horná Nitra III., Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1966, s. 146-151.

⁴ ŠATN archív Bojnice, f. OÚP, s. 4265/1933 adm., šk. 39.

⁵ ŠATN archív Bojnice, f. Obvodný notársky úrad (ONÚ) Bojnice, s. 138/1919 adm., šk. 12.

⁶ ŠATN archív Bojnice. f. ONÚ Nedožery, s. 360/1923 adm., Pasové predpisy, šk. 3.

⁷ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, evidencie cestovných pasov č. 31-38, roky 1930-1936.

⁸ ŠATN archív Bojnice, f. ONÚ Prievidza, pasy, šk. 536A, 536B.

⁹ ŠATN archív Bojnice. f. Obecný notársky úrad (ObNú) Prievidza, 2069/1923 adm., šk. 15.

¹⁰ ŠATN archív Bojnice. f. ONÚ Nedožery, s. 360/1923 adm., Pasové predpisy, šk. 3.

¹¹ Hodnoty kolkov sa v priebehu ďalších rokov menili. Uvedené hodnoty kolkov sú z roku 1923. ŠATN archív Bojnice, f. ONÚ Prievidza, pasy, šk. 536A, 536B.

¹² ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 11/1928 prez., šk. 19.

¹³ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 98/1927 prez., šk. 15.

¹⁴ ŠATN archív Bojnice, f. ONÚ Prievidza, pasy, šk. 536A, 536B.

¹⁵ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 683/1923 prez., šk. 2.

¹⁶ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 17692/1923 adm., šk. 101.

¹⁷ ŠATN archív Bojnice. f. ONÚ Diviaky nad Nitricou, s. 652/1921 adm., šk.

¹⁸ ŠATN archív Bojnice, f. ONÚ Prievidza, s. 43/1923 adm., šk. 15.

¹⁹ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 1149/1925 prez., šk. 10.

²⁰ ŠATN archív Bojnice. f. ObNú Prievidza, s. 2213/1925 adm., šk. 15.

²¹ ŠATN archív Bojnice. f. ObNú Prievidza, s. 2069/1923 adm., šk. 15.

²² ŠATN archív Bojnice. f. OÚP 1423/1923- pasy, šk. 528.

²³ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 1064/1926 adm., šk. 133.

²⁴ ŠATN archív Bojnice. f. ObNú Prievidza, s. 2213/1925 adm., šk. 15.

²⁵ ŠATN archív Bojnice. f. OÚP, s. 16699/1924 adm., šk. 111.

²⁶ ŠATN archív Bojnice, f. ONÚ Veľká Čausa, s. 1635/1924 adm., šk. 2.

Poznámka redakcie:

Príspevok bol spracovaný ako voľné pokračovanie výstavy „**Cestovanie za rodinou, prácou, poznaním...**“, ktorá prebiehala od októbra do decembra 2016 v priestoroch Štátneho archívu v Trenčíne, Archív Bojnice.